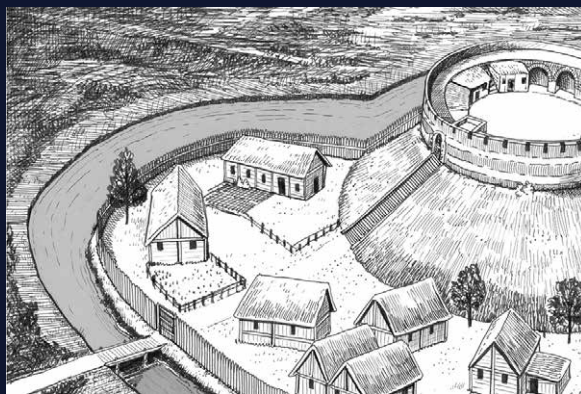
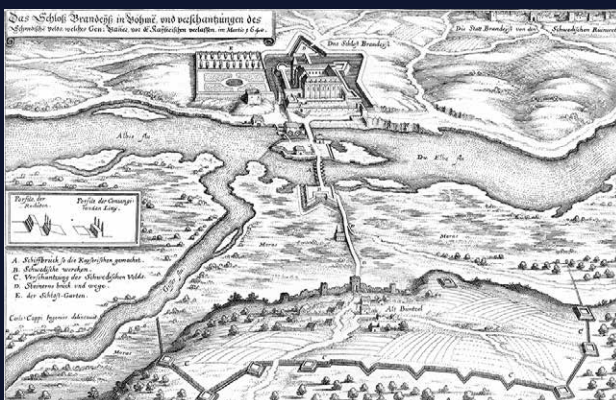

Jean-Denis Lepage

PEVNOSTI A OPEVNĚNÍ

ILUSTROVANÝ VÝKLADOVÝ SLOVNÍK
HRADŮ, OPEVNĚNÍ, PEVNOSTÍ OD ANTIKY PO SOUČASNOST

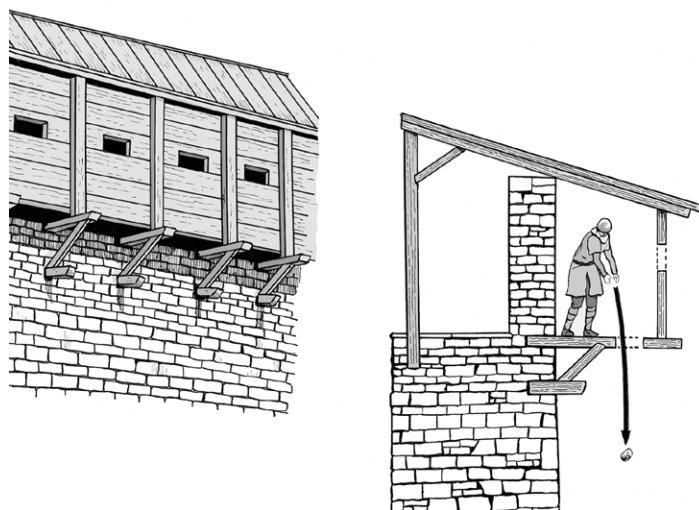

Jean-Denis Lepage

PEVNOSTI A OPEVNĚNÍ

ILUSTROVANÝ VÝKLADOVÝ SLOVNÍK
HRADŮ, OPEVNĚNÍ, PEVNOSTÍ OD ANTIKY PO SOUČASNOST

Grada Publishing

Jean-Denis Lepage

Pevnosti a opevnění

Ilustrovaný výkladový slovník hradů, opevnění, pevností od antiky po současnost

Z anglického originálu *Dictionary of Fortifications, An Illustrated Glossary of Castles, Forts, & Other Defensive Works from Antiquity to the Present Day*, vydaného nakladatelstvím Pen & Sword Books v roce 2022,
přeložil Jan Biederman

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, Praha 7
obchod@grada.cz, www.grada.cz
tel.: +420 234 264 401
jako svou 10250. publikaci

Kapitolu *Opevňování a obléhání v Čechách a na Moravě* napsal Petr Čech
Odpovědný redaktor Petr Somogyi
Sazba Jan Šístek
Grafický návrh obálky Eva Hradiláková
Počet stran 408
První vydání, Praha 2025
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod a. s.

Copyright © Jean-Denis Lepage, 2022
This translation of *Dictionary of Fortifications* first published in 2022 is published
by arrangement with Pen & Sword Books Limited

Czech edition © 2025 Grada Publishing, a.s.

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy
Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.
Automatizovaná analýza textů nebo dat ve smyslu čl. 4 směrnice 2019/790/EU a použití této knihy k trénování AI jsou bez souhlasu nositele práv zakázány.

ISBN 978-80-271-8201-5 (ePub)

ISBN 978-80-271-8200-8 (pdf)

ISBN 978-80-271-5391-6 (print)

OBSAH

Anotace	6
Převody jednotek	6
Poděkování	7
Úvod	9
Část první: Stručná historie opevnění	11
Opevnění před zavedením palných zbraní	12
Opevnění od zavedení palných zbraní na černý prach	21
Část druhá: Oblévací válka	33
Oblévací válka před zavedením palných zbraní	34
Oblévací válka s palnými zbraněmi	41
Část třetí: Opevňování a obléhání v Čechách a na Moravě	49
Historie opevnění od neolitu do současnosti	50
Významné domácí oblévací války: od Sionu k sedmileté válce	70
Část čtvrtá: Slovník	81
Bibliografie	403

ANOTACE

Tento slovník je pokusem vysvětlit prostřednictvím textu a ilustrací odborný jazyk a specializované termíny, které se vyvinuly ve vojenské architektuře. Pro lepší pochopení vývoje vojenské architektury a činností spojených s obrannými válkami od prehistorie až po současnost je tato kniha rozdělena do tří částí.

První část chronologicky popisuje různé aspekty historického vývoje pobřežních, stálých a polostálých opevnění.

Druhá část se zabývá technickým vývojem obléhací války, obléhacích strojů a taktiky.

Do českého vydání jsme zařadili nově připravenou třetí část, která obsahuje původní text věnovaný dějinám opevňování a obléhání v Čechách a na Moravě.

Čtvrtou část představuje většinu knihy. V abecedním uspořádání zahrnuje definice a popisy termínů souvisejících s opevněním. Některá důležitá hesla mají formu krátkého článku, který o opevnění poskytuje základní informace. Pro lepší pochopení jsou některá hesla dále vysvětlena pomocí ilustrace, náčrtu, půdorysu, průřezu, mapy nebo uměleckého ztvárnění. Čtenář může snadno procházet i tematicky související hesla pomocí křížových odkazů.

Knihy obsahuje bibliografii pro další studium. Celkově je tato publikace určena široké veřejnosti – tedy čtenářům se zájmem o vojenskou architekturu, avšak bez hlubších znalostí v této oblasti. Jedná se o pokus shrnout obrovské množství dokladů a dokumentace o opevněních, podnítit zájem, poskytnout dostatek informací a inspirace a upozornit na nové oblasti, jež by se mohly stát předmětem dalšího bádání.

PŘEVODY JEDNOTEK

1 milimetr (mm) = 0,039 palce (in)

1 centimetr (cm) = 0,393 palce

1 metr (m) = 1,093 yardu

1 kilometr (km) = 0,621 míle

1 kilogram (kg) = 2,204 libry (lb)

1 tuna (t) = 0,948 dlouhé tuny (Spojené království Velké Británie a Severního Irska)

PODĚKOVÁNÍ

Rád bych srdečně poděkoval následujícím osobám za přátelskou pomoc při sestavování této publikace: Jeannette Aty à Stuling, Nicole Lapaux, Jan-Reijer à Stuling, Jacques Jouy, Rudi Rolf, Ben Marcato a Eltje-Jakob de Lang.

ÚVOD

Nauka o opevnění je jednou z nejstarších vojenských věd. Lidé budují obranné stavby už tisíce let. Stejně jako všechny ostatní lidské činnosti, i opevnění se vyvíjela v různorodé a stále složitější obranné návrhy, vždy jako přímá reakce na vývoj útočných zbraní. Budování opevnění se od svých skromných začátků stalo jedním z nejvýznamnějších vojenských umění, které postupně nabíralo na složitosti a vytvářelo si vlastní žargon – jazyk, který je někdy matoucí a protichůdný, poněkud obtížný k pochopení a poměrně specifický na popisování a psaní. Účelem této knihy je představit složitá témata opevnění širší veřejnosti v přístupné formě, a to jak textově, tak pomocí ilustrací. Najdete v ní úvod do terminologie vojenských architektonických a technických prvků i jejich vysvětlení formulované takovým způsobem, aby bylo možné přesně vyjádřit význam pojmů pohodlným a – doufejme – i příjemným způsobem.

Tato práce, uspořádaná ve formě slovníku či glosáře, poslouží jako kompletní příručka, která nabízí i přehled mnohostranné historie opevnění jako celku.

Z praktických důvodů jsem pro obsah této práce stanovil geografické hranice. Zaměřuje se na Evropu, s přihlédnutím k Blízkému východu a středomořské oblasti (kde je třeba hledat kořeny evropského opevňování a civilizace), a na Ameriku (která je v tomto smyslu dědicem Evropy). Obávám se, že se v knize objeví mnoho zjednodušení a různých opomenutí, za která se omlouvám, přičemž jako jedinou omluvu uvádím, že vzhledem k tak rozsáhlému tématu musely být odkazy nutně výběrové.

Cílem této práce je poskytnout všem zájemcům spolehlivý zdroj informací a odkazů. Rovněž si klade za cíl podnítit zájem široké veřejnosti o toto téma a poskytnout jí základní nástroj pro další bádání.

Jean-Denis G. G. Lepage
Groningen
únor 2022

ČÁST PRVNÍ

STRUČNÁ HISTORIE OPEVNĚNÍ

Opevnění před zavedením palných zbraní

Obecné

Fortifikace neboli opevnění jsou obranné konstrukce, chráněné pozice, zpevněné budovy, prvky zabezpečení a ochranné struktury navržené a postavené k posílení místa proti útoku. Termín pochází z latinských slov *fortis* (silný) a *facere* (činit).

Opevňování – umění obranného stavitelství – je činností téměř tak starou jako lidská civilizace sama. Od starověku po moderní dobu bylo používání opevnění vždy nezbytnou součástí ochrany osad, komunit, vesnic, měst a městských oblastí.

Starověk

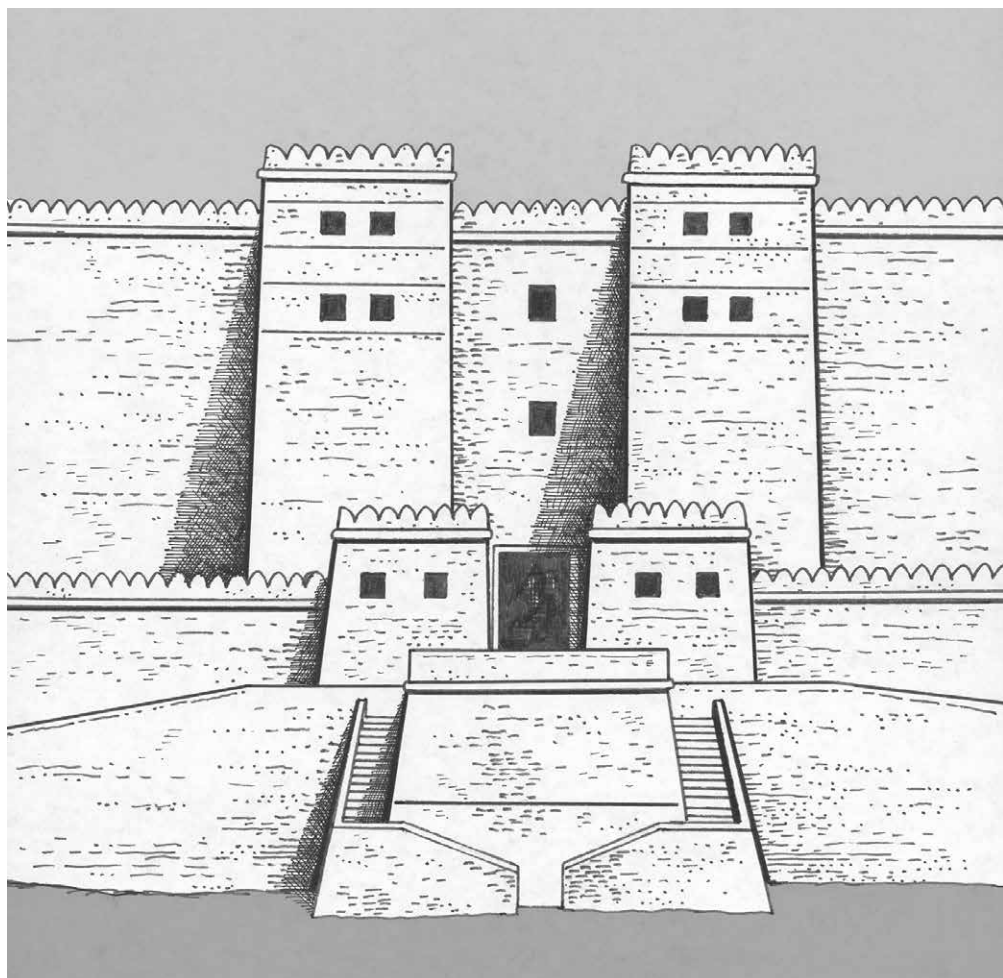
Obecně se předpokládá, že se stálé opevnění vyvíjelo současně s vznikem zemědělství a se zakládáním prvních trvalých lidských osídlení na Blízkém východě. Když začali lidé žít ve stálých vesnicích, domestikovat zvířata, pěstovat vlastní potraviny a skladovat své přebytky, stávali se cílem dravých zvířat a zejména lidských lupičů, nájezdníků a zlodějů. V tomto bodě neexistuje žádná jistota, nicméně mnoho důkazů podporuje tezi, že se rané formy opevnění měly poprvé objevit na konkrétních místech v době, kdy se tamtéž začala rozvíjet organizovaná civilizace, zejména v Mezopotámii, Asýrii a Egyptě. Původní opevnění bylo pravděpodobně velmi prosté, skládající se například z jednoduchých trnitých živých plotů, prostých plotů a nekomplikovaných ohrad. Postupně byly zaváděny účinnější prvky, jako jsou překážky zhotovené ze dřeva (palisády nebo ploty z větví), zeminy (příkopy a zemní valy), z kamení nebo vepřovic. Ve starověké Mezopotámii a Egyptě se v důsledku mnoha faktorů, jako bylo zdokonalení zemědělství zavlažováním, růst populace, rozvoj obchodu a dobováčnické války, objevily první říše a velká města. Tato imperiální města byla obkloповána propracovanými stavbami z kamení, vepřovic a cihel, někdy tvořícími obrovské, spektakulární a impozantní obranné konstrukce.

Vývoj opevnění vycházel vždy z vylepšování zbraní. Po celou historii tak probíhal kontinuální souboj a neustálé kolísání v převaze útoku nebo obrany. Jednoduchá opevnění používající příkop, zemní val a dřevěnou palisádu nikdy nezmizela: pravěká evropská keltská oppida byla předchůdci hradů, které se objevily ve středověku.

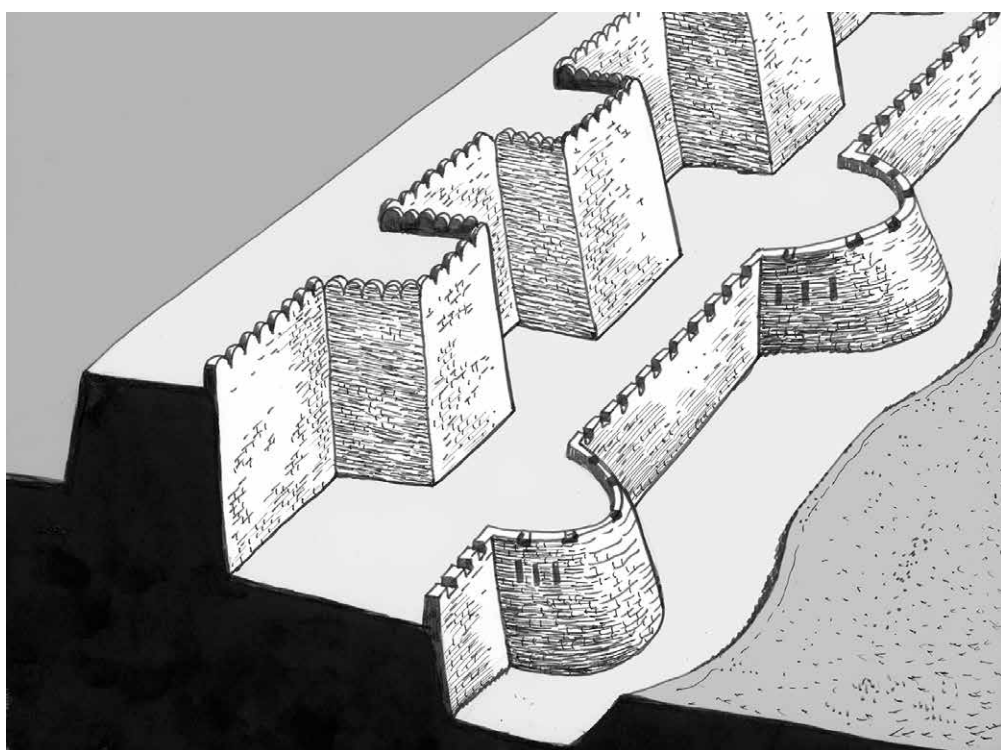
Od neznámého počátku opevňování až do zavedení palných zbraní na konci středověku a v renesanci existovalo opevnění v mnoha různých variantách, co se týče velikosti, tvarů, návrhů, tloušťky, výšky, nákrešů, půdorysu, složitosti a kvality stavebních materiálů, avšak vždy ho charakterizovala výška, tloušťka a pevnost. Obranné stavby se po staletí vyznačovaly velmi vysokým vertikálním profilem, aby odolávaly zlézání a aby díky této dominantní pozici vytvářely zvýšené pozorovací a bojové stanoviště příznivé pro obránce.

Vertikalita a výška – využívající sílu gravitace – byly zjevně extrémně užitečné pro shazování a střelení projektilů na skupinu útočníků u úpatí zdi. Robustnost a tloušťka zdí nabízely stabilitu a umožňovaly obráncům odolávat útokům beranidla i budování podkopů.

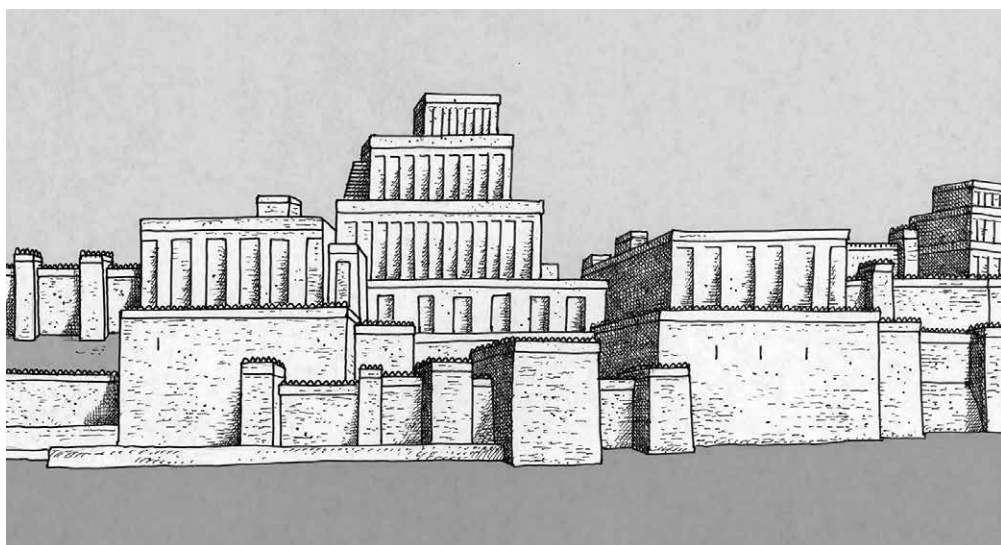
Opevnění se neustále rozšiřovala a rozvíjela, často zahrnovala příkop a vždy vysokou zeď, zakončenou chodníkem chráněným cimbuřím. V pravidelných intervalech se podél zdí přidávaly vysoké věže a bašty za účelem tzv. flankování, tedy ostřelování útočníků boční palbou ze stran. Vstupů do hradů, pevností a opevněných měst bylo málo a vždy zahrnovaly silné brány s pevnými vraty a dveřmi, padací mosty, bojová postavení a často i vnější stavby (popřípadě přesunuté obranné struktury).

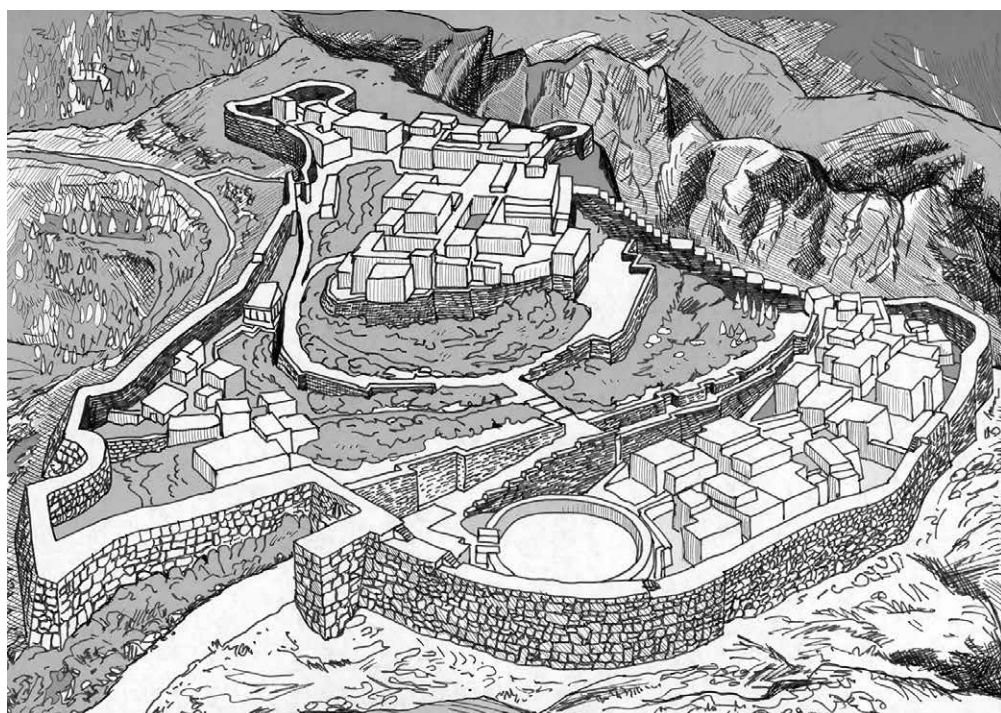
Chrám Ramesse III. nacházející se poblíž Luxoru ve starověkém Egyptě

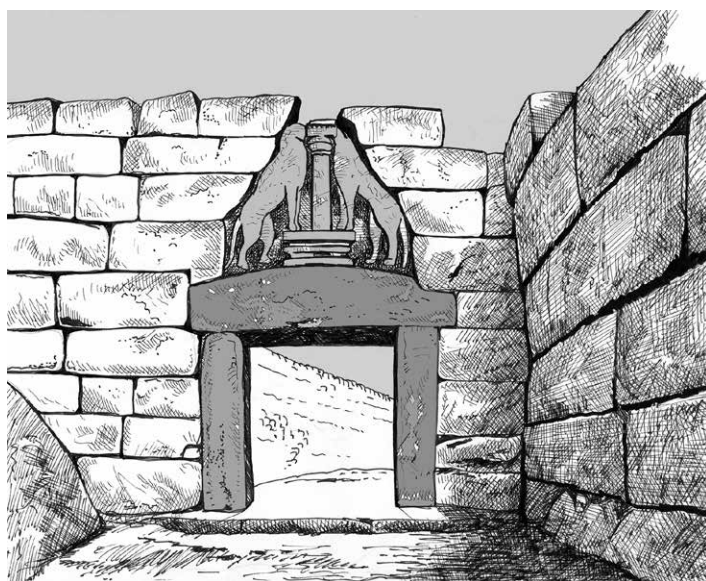
Egyptské pohraniční obranné systémy zahrnovaly také opěrné body, jako byla osada z období Staré říše v Buhenu poblíž 2. kataraktu (úseku prudkých peřejí či kaskádových vodopádů) na Nilu v Núbii. Řez ukazuje suchý příkop a dvě kamenné zdi s věžemi v Buhenu

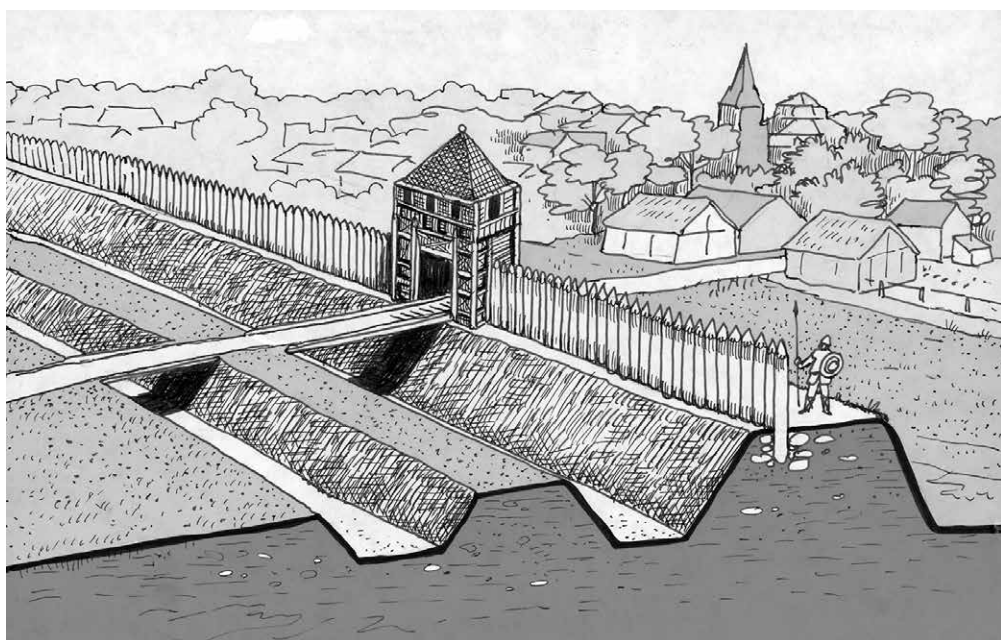
Aššur byl hlavním městem Asyrské říše (dnešní Irák) v období přibližně 2025–608 př. n. l. Aššur byl založen na řece Tigris a zahrnoval vnitřní město s domy, paláci, zahradami, chrámy a mnoha dalšími budovami, které byly obklopeny dvěma impozantními obrannými zdmi s věžemi, branami a příkopy

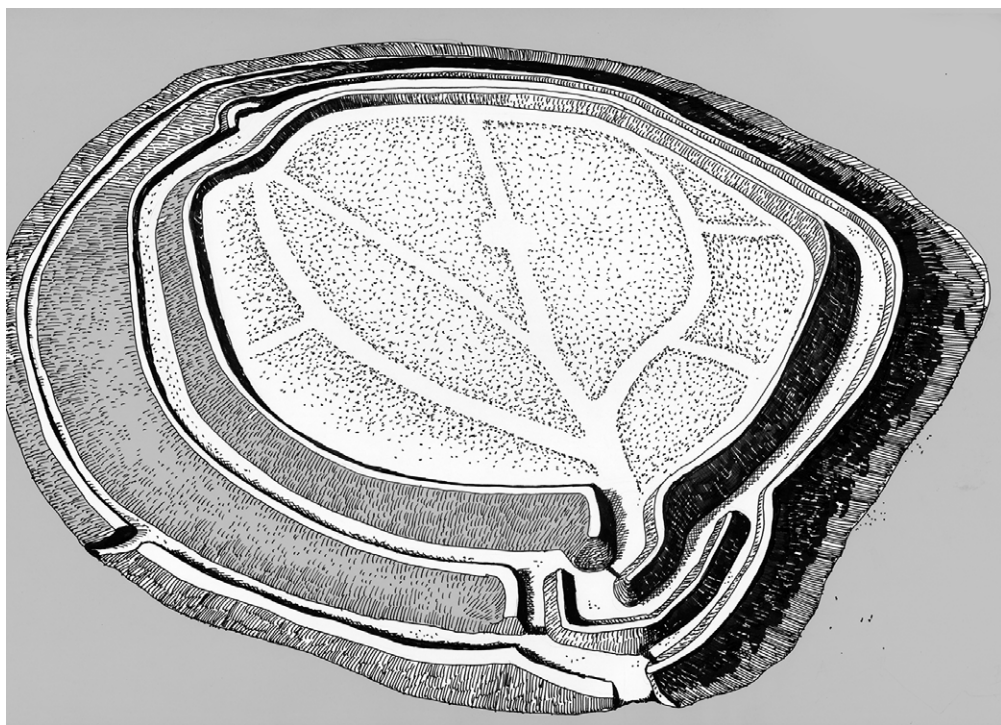
Mykény, ležící v severovýchodní části Peloponésu asi 90 km jihozápadně od Athén, byly jedním z hlavních center civilizace. Ve vrcholném období kolem roku 1350 př. n. l. byly Mykény opevněnou vojenskou pevností zahrnující akropoli (citadelu) a dolní město, které pokrývalo plochu 32 hektarů

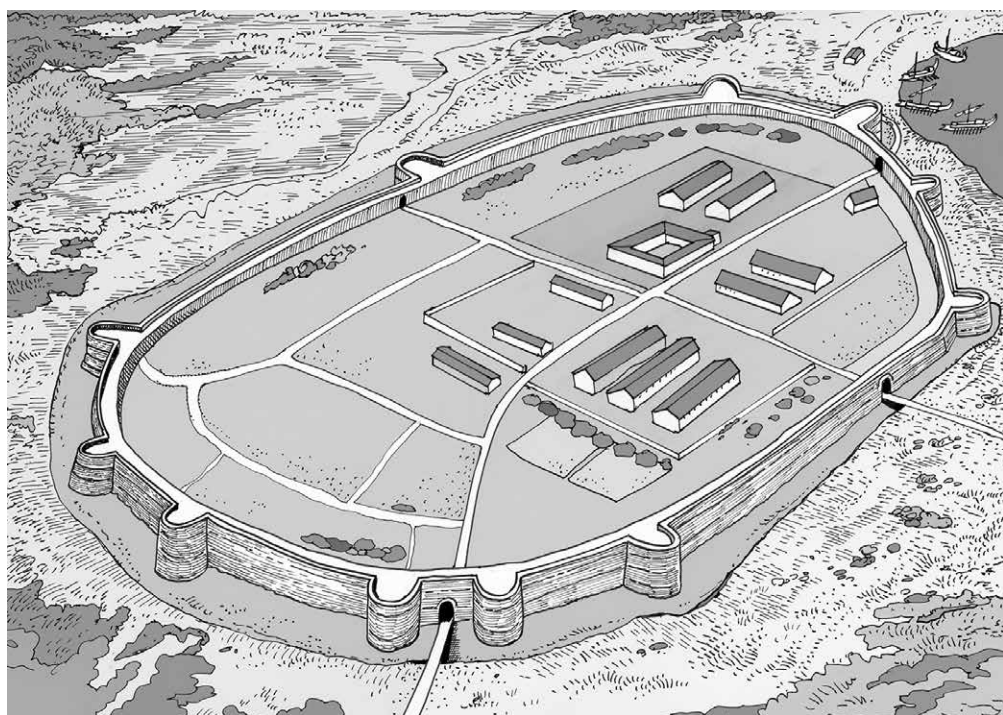
Lví brána byla hlavním vstupem do akropole z doby bronzové v Mykénách v jižním Řecku. Byla postavena ve 13. století př. n. l. z obrovských kamenů a obsahovala obranný bastion

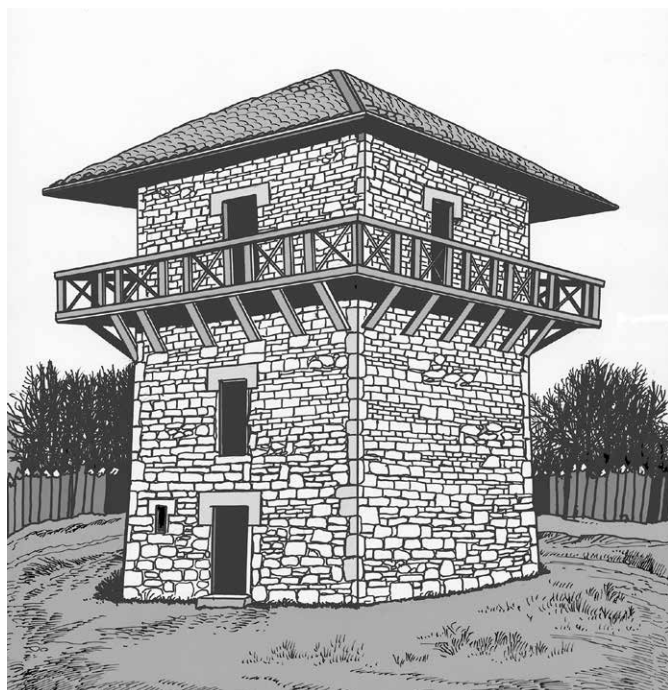
Jednoduché opevnění kombinující jeden nebo více příkopů, val, palisádu, zemní val a bránu ve formě dřevěné věže se v průběhu zaznamenané historie používalo vždy

Hradiště neboli oppidum bylo opevněné sídliště ustálené během doby bronzové a železné v keltské Evropě. Opevnění zahrnovalo příkopy a zemní valy završené palisádami

Římská říše dosáhla největšího rozsahu na počátku 2. století n. l. Na severu sahala až do Anglie a Pevensy Castle ve východním Sussexu byl jednou z římských pevností v pobřežním pásu tzv. „Saxon Shore“. Tyto obranné přístavy a pevnosti vznikly k ochraně a kontrole pobřeží Británie před saskými piráty a nájezdníky

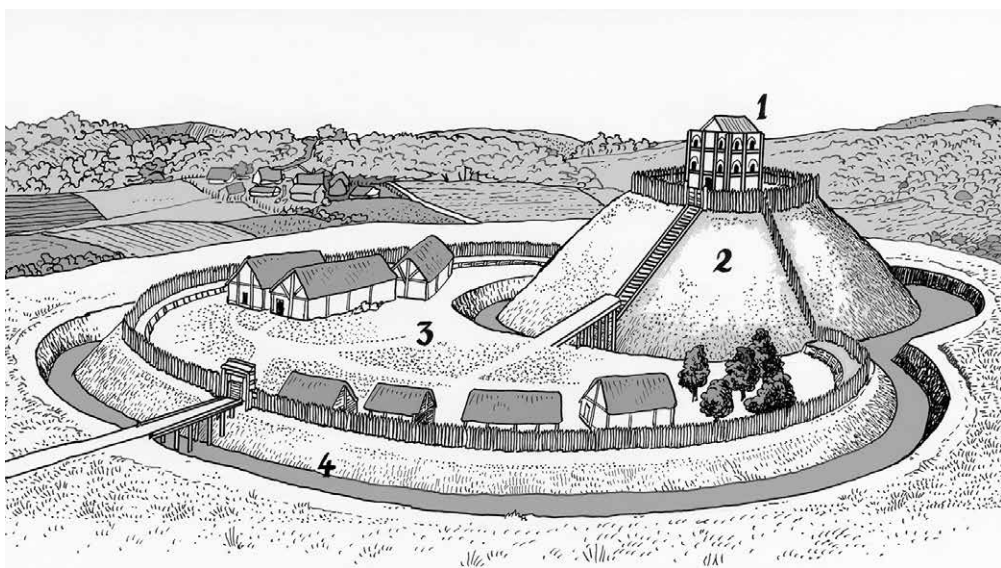
Římská říše vznikla prostřednictvím vojenských výbojů. Jakmile byla říše zformována, Řím jí poskytl dvě století míru – avšak za hranicemi číhali nepřátelé. Aby je Římané udrželi na uzdě, zřídili obranné linie, nazývané limes. Ty zahrnovaly přírodní prvky (řeky, hory, lesy, močály, pouště) i opevnění vytvořená účelově člověkem

Středověk

Po zhroutilí římské říše bylo mnoho řemeslných dovedností Římanů (zejména v oblasti zednictví a opevňování) barbarskými nájezdníky, kteří se usadili v Evropě během období stěhování národů, zapomenuto.¹

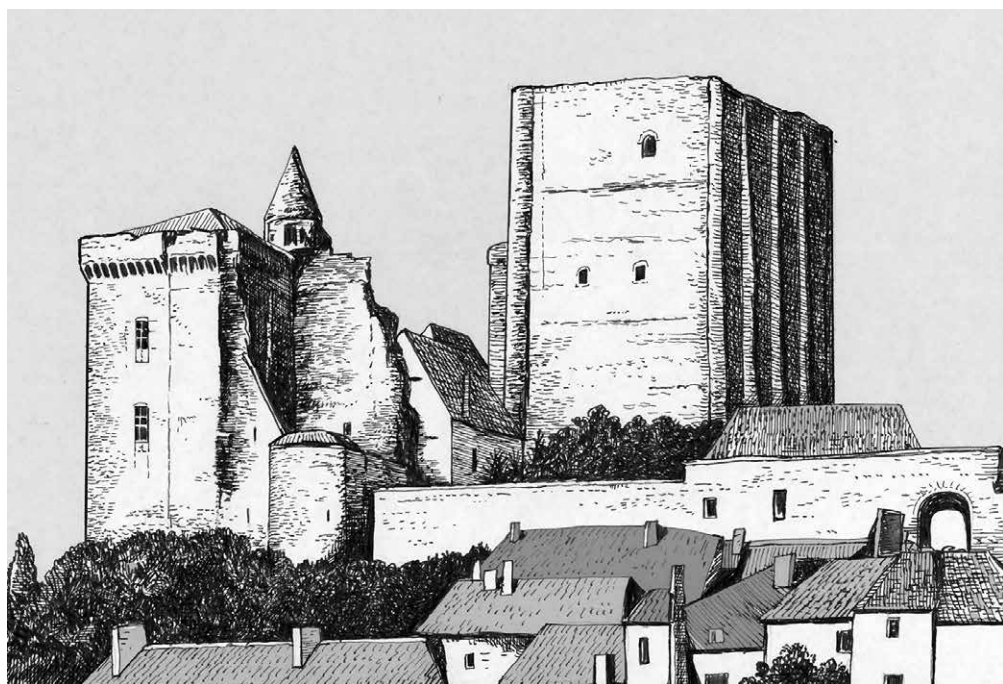
Svislé zdi, silné věže a pevné brány, které se vyvinuly v antice, se začaly ve středověké Evropě postupně stavět znovu. Ve středověku došlo k rozvoji soukromých hradů všech velikostí, k růstu stávajících měst a k zakládání nových osad, což vedlo k znovuzavedení a rozvoji městských opevnění zahrnujících kombinaci příkopů, palisád, zemních valů a kamenných zdí, věží a bran. Po celé Evropě se drobní baroni, bohatí páni a mocní králové opevňovali v důmýslých pevnostech, jež měly sloužit k obraně v četných svobodných hrabstvích, malých vévodstvích a velkých říších, které často žily v autarkii, tedy doslova nezávislé na okolí. Opevnění hradů, měst a osad byla neustále vylepšována, modernizována a rozšiřována, aby odpovídala rozvoji zbraní a obléhacích strojů.

Křížácké výpravy ve 12. a 13. století sehrály důležitou roli v transformaci a expanzi evropské společnosti. Západní křížáci při nich byli konfrontováni s vyspělými byzantskými a muslimskými civilizacemi. V pozdním středověku se z některých hradů staly impozantní a sofistikované pevnosti, kde feudální páni shromažďovali své dvory a rytíře, odkud vládli svým panstvím, knížectvím a královstvím a spravovali je.

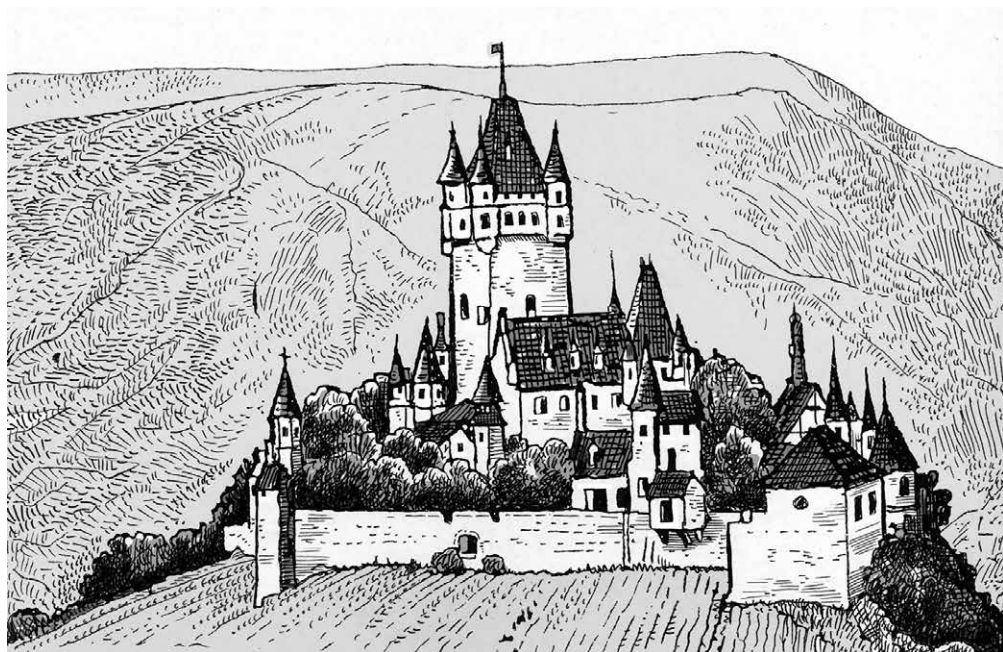

Hrad typu motte-and-bailey: (1) věž; (2) motte (vyvýšenina); (3) bailey (předhradí); (4) vnější příkop a palisáda

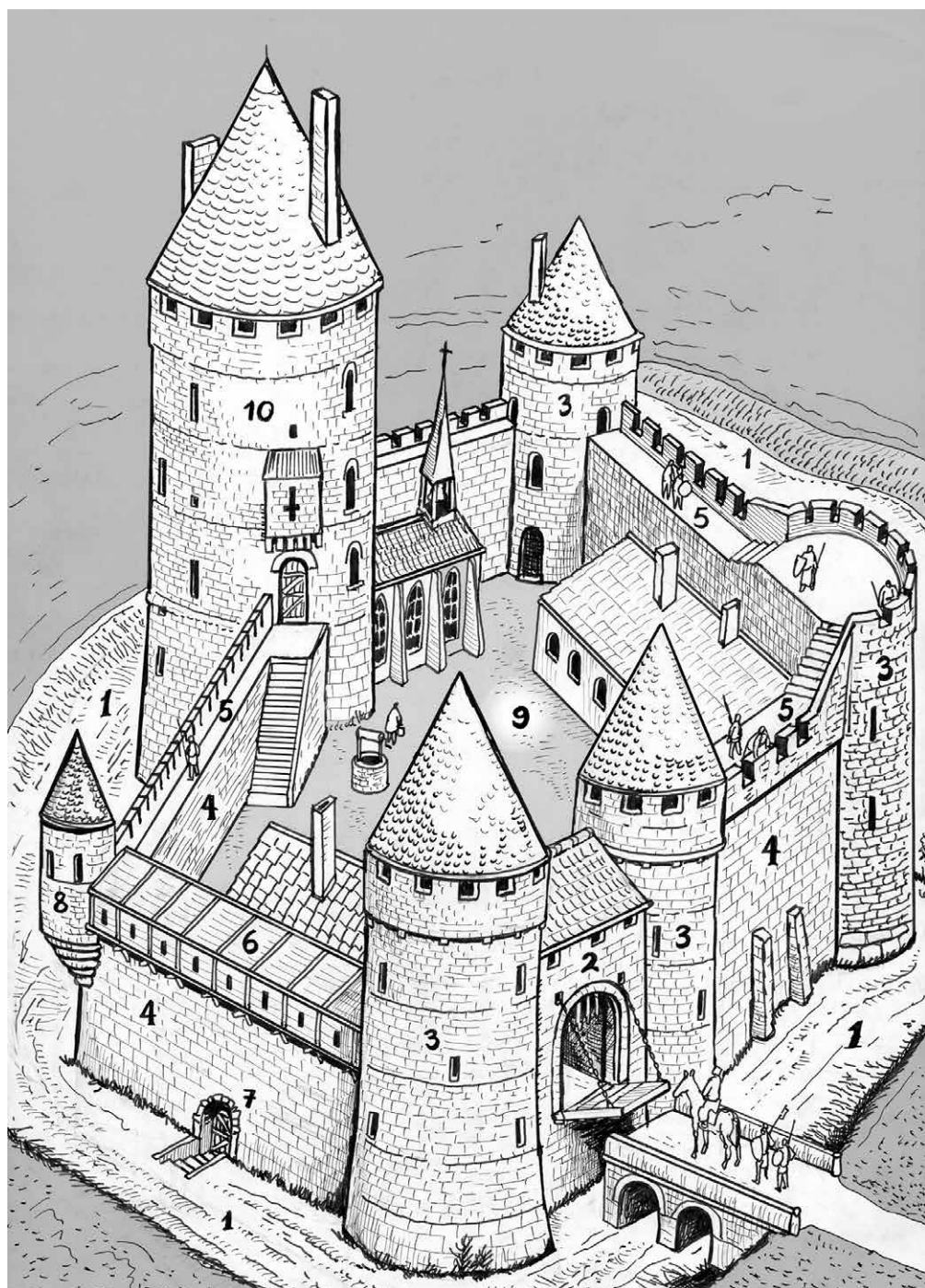
¹ V západní historiografii se používá termín „dark ages“ (temné období), který označuje období raného středověku zhruba mezi lety 475–1000 n. l. V české historiografii se používá termín „období stěhování národů“, které mu významově a z větší části i chronologicky odpovídá, neboť se vztahuje ke 4.–7. století (pozn. překladatele).

Hrad Loches na řece Indre ve střední Francii byl postaven v 9. století a představoval jednu z prvních masivních kamenných obytných věží (donjon)

Stavba hradu Cochem v Porýní-Falci v Německu začala v padesátých letech 11. století. V roce 1151 se hrad stal císařským majetkem a po celý středověk ho císaři Svaté říše římské neustále rozšiřovali

Typický středověký hrad se vyznačoval vysokými a silnými zdmi. Žádné dva hrady nebyly stejné, ale hlavní základní prvky často zahrnovaly následující: (1) příkop (suchý nebo naplněný vodou); (2) brána s padacím mostem; (3) věž; (4) hradební zeď; (5) ochoz s cimbuřím na vrcholu zdi; (6) podsebití (dřevěné krytí ochozu); (7) výpadová branka; (8) strážní věžička; (9) vnitřní nádvoří; (10) hlavní obytná věž (donjon)